

Словенска терминологија данас

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE

2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР

др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД

2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Институт за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигвна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринеv-Гринеvич, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринеv-Гринеvич,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигвна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејлана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

САДРЖАЈ

Уводно слово 9

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство:
проблематика й перспективи розвитку 15

Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории
языка для специальных целей (ЯСЦ) 29

Сергей Викторович Гринев-Гриневич: Антропологистика
как современное развитие терминоведения 41

Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка
беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх
лінгвістаў у канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. 51

Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii
i terminografii powstałe w instytucie komunikacji
specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu
warszawskiego w latach 2010–2015 61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический
словарь: новый тип терминологических словарей 71

Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной
терминографии 85

Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и
граматичких термина у двојезичном описном
речнику (на примеру Новог турско-српског речника /
Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük) 91

Данко Шипка: Двојезична терминологија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база термилошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографичні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикографія Беларусі	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-термилошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovánská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске термилошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнотидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильсва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти превођења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa sławistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УВОДНО СЛОВО

Зборник пред нама настао је из реферата изложених на Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас*, који се одржао 11–13. маја 2016. године у Београду, у организацији Српске академије наука и уметности (Одељења језика и књижевности), Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске (Одјељења књижевности и умјетности) и Матице српске. У Организационом одбору скупа били су: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија Милорадовић, проф. др Мато Пижурица, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић, др Викторија Људвиговна Ивашченко, к. ф. н. Вјачеслав Константинович Шчербин и др Владан Јовановић. Секретари Организационог одбора били су др Марина Спасојевић и др Мирјана Петровић-Савић, а научни секретари: Весна Ђорђевић и Бојана Томић. Будући да је један од основних циљева с којим је основано Друштво српске словесности био рад на стварању српске научне терминологије, одржавање Симпозијума у оквиру програма обележавања 175 година од оснивања Друштва, данас Српске академије наука и уметности, била је прилика изнова се подсетити овог важног догађаја.

На Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас* изложено је 63 реферата, а учесници су били из 11 земаља: Србије, Републике Српске (Босна и Херцеговина), Хрватске, Словеније, Пољске, Чешке, Словачке, Русије, Белорусије, Украјине и Сједињених Америчких Држава.

Првог дана, пре него што је Симпозијум званично био отворен, одржан је састанак чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, по унапред припремљеном програму Комисије. На састанку Комисије, поред осталог, разговарано је о динамици рада на изради колективне монографије *Словенска терминологија крајем 20. и почетком 21. века* и изради библиографије радова из терминолошке лингвистичке проблематике за поменути период. Поред чланова Комисије, на Симпозијуму су учествовали домаћи и страни филолози из више лингвистичких дисциплина, будући да терминологија представља важан сегмент номенклатуре сваке појединачне науке, дисциплине, па тако и лингвистике у целини.

Скуп је отворен поздравном речју потпредседника Српске академије наука и уметности академика Љубомира Максимовића, а потом су поздравне речи упутили и представници других установа у својству организатора и покровитеља скупа: проф. др Слободан Реметић, редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, др Миодраг Матицки, потпредседник Матице српске, проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, и проф. др Љиљана Бајић у име Савеза славистичких друштава Србије и Међународног комитета слависта. На пленарној седници, којој су председавали академик Предраг Пипер, др Викторија Људвиговна Ивашченко и проф. др Срето Танасић, изложено је седам реферата, у којима су представљена истраживања у области терминологије из седам словенских лингвистичких средина: Украјине, Русије, Словеније, Белорусије, Пољске, Хрватске и Србије.

Другог дана скупа организоване су две паралелне секције, уобличене у два преподневна и два послеподневна блока. Након сваког блока предвиђена је и реализована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађивани проблеми из лингвистичке терминологије у словенским језицима, затим представљене анализе термина из разних области знања и стваралаштва из угла етимологије, историјског развоја и савременог стања, анализирана практична питања упоредне и вишејезичне терминологије и терминографије. У оквиру друге секције, изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађене теме везане за место термина у лексичком систему словенских језика, упоредно изучавање терминолошких система, израду терминолошких електронских база и портала, као и израду терминолошких речника.

Током трећег дана скупа паралелне секције подразумевале су преподневни и један послеподневни блок (само у првој секцији), након којих је, такође, организована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је дванаест, а током друге секције седам реферата. У рефератима су обрађиване теме које се односе на функционалну раслојеност терминолошког израза, затим питање терминологије у језицима специјалне намене, проблем интернационализације и национализације у терминологији словенских језика итд. С обзиром на славистичку природу скупа, теме реферата, као што је било очекивано, у првом реду биле су посвећене дескриптивним, нормативним и компаративним аспектима словенске терминологије данас и у њеној историји.

Радови представљени у овом зборнику одражавају главне токове у којима се у словенском свету данас развија терминологија схваћена у два основним значењима – као 1) уређен систем специјалних лексичких јединица у служби одређене науке, струке, духовности, уметности и сл. и као 2) аутономна лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем термина као

јединица термилошког система. Садржај зборника чине радови који су груписани у оквиру следећих целина: *I. Поглед на развој термилошких и термилографских израживања у словенским језицима. Правци у терминологији, II. Терминологија и речници, III. Грамаичка и лингвистичка терминологија, IV. Стандардизација терминологије у прошлости и садашњости. Термини и књижевнојезичка норма, V. Термин и лексички систем, VI. Функционална слојеност термилошког израза – научна, стручна (професионална) терминологија и специјална лексика духовне и материјалне културе народних говора, и, као последње поглавље, VII. Електронске термилошке базе података и њихова примена у терминологији, термилографији и лексикографији. Термилошки сајтови и портали.*

Овај симпозијум била је zgodна прилика да се сагледа српска терминологија у ширем словенском лингвистичком контексту, да се погледа оно што је досад урађено и оно што још треба урадити. С друге стране, учешће великог броја домаћих лингвиста на скупу и објављивање њихових радова у овом зборнику омогућује да се српска лингвистика у пољу терминологије на ваљан начин представи широј словенској публици.

Уредници

О ТЕРМИНУ СУБЈЕКАТ У СРБИСТИЦИ

Милош М. Ковачевић*

У раду се даје анализа употребе термина „субјекат“ у граматичкој и научној србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури од првих граматика српскога језика до данас. Анализа термина „субјекат“ подразумева прије свега анализу различитих синтаксичких теорија које су ушле у темеље појединих србистичких и/или сербокроатистичких граматика и научних монографија или радова: од граматике реченичних чланова, теорије актуалног рашчлањивања реченице, преко структуралне синтаксе (тенијеровске и депенденцијалне) до семантичке синтаксе (теорије „семантичких улога“). Анализа треба да покаже како се развијало „терминополе“ субјекта, и какве све недоумице и потешкоће изазива употреба истог термина у истовременој примјени критеријума различитих теорија (посебно теорије реченичних чланова и теорије „семантичких улога“), нарочито у вези с употребом термина „логички или семантички субјекат“.

Кључне ријечи: реченица, граматички субјекат, логички или семантички субјекат, обавијесни субјекат, тема, реченични чланови, семантичке улоге

Од најранијих времена, од граматике реченичних чланова, субјекат и предикат су основне синтаксичке категорије, нужни конституенти реченице. А „своје почетке граматика реченичних чланова има у првome синтактичком опису у еуропскоме културном кругу, који је у Александрији у 2. ст. прије Христа Апологиј Дискол направио за грчки језик. У опису реченичних структура Дискол се, међутим, у великој мјери наслањао на учење класичне логике о логичком суду те је темеље његовој синтакси поставио заправо Аристотел. Још је Аристотел, наиме, говорећи о логичком суду као о темељном чину мишљења, дефинирао категорије субјекта и предиката¹, које ће у Дис-

* Филолошки факултет Београд, Филолошко-уметнички факултет Крагујевац; mkovacevic31@gmail.com

¹ „Нарав субјекта и предиката као елемената логичког суда Аристотел је одредио у својем спису *О тумачењу*. У спису примјерице истиче како је логички суд сложен од мањих елемената (‘састављањем и растављањем настаје истинитост и лажност’), и то именица и глагола, при чему је именица знак ‘нечега одређенога’, а глагол ‘знак реченога о другоме’. Аристотелу је концепцију логичког суда Дискол заправо пресликао у своју концепцију реченице: и реченица се разумева као сложена јединица, и у њој се о једном њезину елементу говори другим елементом“ (Вуковић 2002: 145, фуснота 3). Управо због тога ће се и у врло познатим лингвистичким рјечницима наћи на тврдње попут сљедеће Траскове: „Грчки филозоф Аристотел први је подијелио реченицу на субјекат и предикат“ (Траск 2005: 265).

колову спису, а на његову трагу и у цијелој каснијој синтактичкој традицији, бити схваћене као основне синтактичке категорије“ (Вуковић 2002: 145).

Термини субјекат и предикат нису, међутим, грчкога поријекла, него потичу из латинског језика, и превод су грчких термина: *хипокејменон* (*hypokeymenon*) и *категоруменон* (*katagorumenon*). „Назив *hypokeymenon* је“ – како наводи Р. Катичић – „партицип глагола *hypokeymai* ‘лежим испод чега’ и значи према томе ‘оно што лежи испод чега’ дакле ‘оно што лежи у основи реченице’. Наш термин означаје онај дио реченице који је ту, задан. На њему се она као оснива. То је оно што је у реченици већ некако познато, па она од тога и полази. Други је назив такођер партицип и то од глагола *katagoreo* ‘казујем о чему што’. *Katagorumenon* би дакле било ‘оно што се о чему казује’. То казивање може бити неутрално приписивање каква својства, па у том смислу имамо сувремени интернационализам грчкога подријетла *категорија*, а може бити и приписивање каква лошега својства и онда се ради о оптужби. [...] Латински су граматичари“ – вели Р. Катичић – „превели наша два граматичка термина као *subiectum* и *praedicatum*. *Subiectum* је пасивни партицип од глагола *subicere* ‘бацити што под што’ и према томе значи ‘оно што је бачено испод чега’. [...] *Praedicatum* је такођер пасивни партицип и то од глагола *praedicare* ‘казивати’ и значи ‘оно што је казано’. Ти су латински пријеводи постали граматички термини у свим европским језицима, а у неким су се даље преводили“ (Катичић 1971: 80–81).

У србистици и/или сербокроатистици латински термини субјекат и предикат преведени су терминима *подмет* и *управо*. Та два термина, судећи по налазима Т. Маретића о српскохрватској терминологији 17, 18. и 19. вијека – немају нити истога творца, нити исту старину. Старији је термин подмет. Њега Маретић најприје биљежи код Фрања Воларића 1852 (*Ilirska slovnica za početne učionice*, Trst, 1852), па код Вјекослава Бабукића 1854 (*Ilirska slovnica*, Zagreb 1954). Маретић ће рећи да „можда ријеч ‘подмет’ нијесу граматички превели непосредно из латинског језика, него су је готову узели из чешкога, а Чеси су је начинили према лат. *subiectum*“ (Маретић 1932: 23), остављајући сумњу да би та ријеч ипак „могла бити преведена непосредно из латинског језика, т. ј. да није узета из чешкога *podmet*, ако ли је наше подмет управо чешка ријеч, онда су је Даничић и Новаковић употребљавали зато, што су мислили, да је то добро начињена српскохрватска ријеч“ (Маретић 1932: 24).

За општеприхваћеност термина *подмет* Маретић ће заслуге приписати Ђури Даничићу, јер је „он дотјерао и у знатној мјери управо створио нашу модерну граматичку терминологију. [...] У Даничићевој терминологији“ – вели Маретић – „треба разликовати двије групе назива: једно су они, које је Даничић први употребио не узевши их ни од кога, – друго су они, које

је прије Даничића употријебио који писац, а Даничић узевши их у своју терминологију дао им је као неку санкцију, т.ј. тим је посвједочио, да он те називе одобрава“ (Маретић 1932: 25). Међу термине којима је Даничић „дао санкцију“ Маретић наводи и термин *йодмей*, док за творца термина *йрирок* сматра управо Даничића². Даничић ће та два термина на почетку своје *Србске синџаксе* из 1858. године дати као српске еквиваленте латинским терминима субјекат и предикат, на сљедећи начин: „У синтакси се гледа како се речима казују мисли. У свакој мисли има двоје: једно о чему се мисли, а друго шта се о њему мисли; оно се прво зове *субјект* или *йодмей*, а друго *йреди-кайт* или *йрирок*; целу мисао речима изречену зваћемо реченица“ (Даничић 1858: 1), с тим да ће у даљем тексту синтаксе употребљавати само термине подмет и прирок. У синтаксичком дијелу српских граматика 19. вијека (оне Јована Бошковића из 1864. и оне Новаковићеве из 1879. и 1894) предност имају термини подмет и прирок. С. Новаковић само њих употребљава, што потврђује и сљедећи цитат из његове граматике: „У свакој реченици (изговореној мисли) има двоје: 1. Оно о чему се говори, и то се зове *йодмей*, и 2) Оно што се о томе подмету каже, и то се зове *йрирок*“ (Новаковић 1894: 249). Ј. Бошковић српским преводним терминима даје предност, јер их употребљава у тексту граматике, с тим да при првој употреби њихове латинске еквиваленте даје у напомени: „У свакој мисли има двоје: једно, о чему се мисли, које се зове *йодмей*“ [а у првој фусноти стоји: „1: субјект, подлог“], а друго, што се о њему мисли, које се зове *йрирок*“ [а у другој фусноти пише: „2: предикат, прилог“] (Бошковић 1864: 1).

У српским граматикама до средине 20. вијека употребљавају се и један и други термин, мада су примарни латински називи. Тако нпр. код Илије Лалевића у његовој средњошколској синтакси (Лалевић¹¹ 1936:6) и код А. Белића (2000 [1931]: 273–277) у универзитетским предавањима из синтаксе у насловима долазе латински термини, али ће се у тексту сусрести и домаћи термини подмет и прирок. Средином вијека ситуација ће се у односу на 19.

² „Даничић у почетку свога књижевнога рада“ – вели Маретић – „не бијаше пријатељ грчко-латинским граматичким терминима у нашем језику. То се види отуд, што у његовој „малој граматизици“ имају само два таква назива; то су: *граматика* (у натпису књиге) и *акценит*“ (Маретић 1932: 33).

Маретић даје и одговор одакле Даничићу термин „прирок“. Иако Маретић каже да сам Даничић то нигдје не открива, „али нам је то открио његов пријатељ Јован Бошковић, који је то могао добро знати, јер му је јамачно сам Даничић рекао. У Новаковићеву часопису „Вила“ за год. 1867 на стр. 126 каже Бошковић, да је ријеч *йрирок* Даничић узео из супрасалског споменика, гдје на стр. 199 (Миклошићева издања) стоји: Житие Иоанна игумена, емуже прирокъ с пуним правом значење лат. *сognoмен*, т.ј. придјевак. Даничић није дакле добро учинио, што је ријеч *йрирок* узео у значењу „предикат“; ако ју је већ хтио узети, требало јој је дати значење: адјектив или апозиција“ (Маретић 1932: 29).

вијек потпуно обрнути, тек ће се у загради при првом помену латинских термина дати и њихови домаћи еквиваленти, као нпр. код Стевановића: „Простом зовемо оне реченице у којима имамо само два основна члана – онај што означава појам о коме се говори, тј. *субјекат* (подмет), и други што означава појам који о овоме нешто говори и који се зове *предикат* (прирок)“ (Стевановић 1971: 276). На хрватској страни много раније неголи на српској латински термини су добили примат. Тако већ Маретић у својој граматичи и стилистици из 1899. не употребљава термине подмет и прирок него само субјекат и предикат: „Реченице понајвише имају *субјекат* и *предикат*, који су им главни дијелови“ (Маретић 1963 [1899]: 421).

Од та два термина нас овдје интересује само употреба и значење термина субјекат или подмет у србистици и/или сербокroatистици од Даничића до данас. У граматикама 19. вијека субјекат се одређује искључиво морфосинтаксички – преко форме номинатива. Тако и Даничић (1858) и Новаковић (1894) и Маретић (1963 [1899]) субјектом сматрају само конгруентни номинативни субјекат, док реченице у којима имперсонални глагол искључује навођење номинативне форме субјекта сматрају бесубјекатским или реченицама без подмета. Истина, још 1864. године Јован Бошковић ће у својој синтакси констатовати да, осим у номинативу, „подмет може стајати још само у 2. падежу, на пример: Биће *кише*, Али *Марка* дома не бијаше“. (Бошковић 1864: 7, фуснота 13). Маретић ће у својој граматичи рећи да, по његовом мишљењу, „нема субјекта ни у реченицама: откако је свијета, док је мени на рамену главе, на свијету има злих људи, док траје сунца и мјесеца, док је вина текло итд.“, мада додаје да „Решетар каже да је у примјерима који се овдје наводе субјекат исказан генитивом, односно акузативом“ (Маретић 1963: 422). Међутим, ни Ј. Бошковић ни Т. Маретић термилошки не диференцирају номинативни од „неноминативних“ субјеката. До термилошке диференцијације номинативног и „неноминативних“ субјеката доћи ће већ почетком 20. вијека. Тако Маретић у својој средњошколској граматичи (чије смо 10. издање из 1928. прегледали), каже да за реченице у којима нема номинатива „треба рећи да су *без правога субјекта*. Такве су реченице: откако је свијета; – док је мени на рамену главе; – на свијету има злих људи, али има и добрих; – докле траје сунца и мјесеца; – мојега је ножа нестало; – мени се дријема; – путницима се хити; – одахнуло јој је“, додајући датој констатацији напомену, али не подножну, него у оквиру текста граматике: „За генитиве и дативе у тим сличним примјерима може се рећи да су *логички субјекти* (тј. *субјекти по смислу*). Прави или *граматички* субјекти су они, који стоје у номинативу“ (Маретић 1928: 110). Послије Маретића готово да нема граматичара нити синтаксичара који не говори и о реченицама „у којима се, истина, налази оно о чему се говори, али то не стоји у номинативу, него у ма ком зависном падежу, и стога такве реченице по граматичи немају субјекта, него само *по*

смислу (*логички подемѝ*), на пр. Докле траје сунца и месеца...“ (Лалевић 1936: 6).

Тек кад глаголски или неглаголски (копулативни) предикат у форми трећега лица једнине средњега рода својим семантичким карактеристикама искључи могућност навођења номинативног облика супстантивне ријечи у средњем роду, стичу се услови за реализацију имперсоналне реченице, како оне апсолутно бесубјекатске, тако и оне с неграматичким, дакле логичким или семантичким субјектом. *Имперсонална форма предикаѝа ѝако је хомоформна с ѝерсоналном предикаѝском формом номинаѝивног неѝирумског сингуларног субјекѝа*. А да ли предикат у трећем лицу једнине средњега твори персоналну или имперсоналну реченицу, најјасније показује употреба ненонинативне форме супстантивне ријечи у функцији *логичког* или *семантичког субјекѝа*³. У граматичкој се србистичкој и/или сербокroatистичкој литератури изражавање логичког субјекта – како је то у анализи четрнаест граматики показао Р. Лаловић (2014: 105–110) – везује само за три беспредлошке падежне форме: беспредлошки генитив, датив и акузатив⁴, какве имамо у следећим типским примјерима: Има *љубави*; Добро *ми* је; Страх *га* је. Предикати реченица с логичким субјектом имају искључиво имперсоналну форму, при чему семантика предиката условљава која ће од трију падежних форми логичког субјекта бити реализована. Логички субјекат у имперсоналним конструкцијама комплементаран је граматичком субјекту, тако да један другог искључују: експлицирање једног искључује могућност навођења другог. Из тога проистиче да „постоје два равноправна типа реченичне структуре – рекцијски тип и конгруенцијски. Они у својој основи имају сасвим различите граматичке механизме организације – и активирају различите особине реченичних структура: конгруенцијски тип за полазиште има обележје лица; а рекцијски је некомпатибилан са лицем“ (Симић–Јовановић 2002: 286). Зато и јесте једино логично да „у присуству ‘граматичког’, тј. конгруенцијског субјекта – ‘логички’ или рекцијски преузима своје синтагматске ингеренције и престаје бити субјекат. Нема, према томе, ни теоријске ни практичне аналитичке потребе за идејом о двојаком субјекту. Иако постоје два типа субјекта,

³ У литератури се различитим терминима именује ненонинативни (неграматички) субјекат: *логички субјекатѝ* (нпр. Стевановић ³1979:571, Пипер–Клајн 2013:297; Станојчић–Поповић ²1992:242; Симић–Јовановић 2002: 339), *семантички субјекатѝ* (нпр. Станојчић–Поповић ²1992: 242; Антонић 2005: 127–130, 273–274; Пипер–Клајн 2013: 297), *ѝсихолошки субјекатѝ* (Стевановић ³1979:73), *рекцијски субјекатѝ* (Симић–Јовановић 2002: 339). Од тих по правилу синонимних термина најдужу традицију и најширу употребу има термин *логички субјекатѝ*.

⁴ Логички субјекат, како смо аргументовано доказали у опширном раду (Ковачевић 2016), није искључиво везан за беспредлошке падежне форме него може бити исказан и предлошко-падежним формама, као нпр. локативом с предлогом *на* (*На нама је да ѝо урадим*о), генитивом с предлогом *до* (*До министра је да ѝо уради*), акузативом с предлогом *на* (*На њих је ред да ѝо ураде*), инструменталом с предлогом *ѝред* (*Пред ѝосланицима је да ѝо ураде*).

они се међусобно искључују, па је у једним конструкцијама, конгруенцијским, употребљив један, номинативски; а у другим – рекцијским – рекцијски субјекат у зависном падежу. У хибридном структурама доминира конгруенција па је рекцијски субјекат потиснут на ниво синтагматског елемента“ (Симић–Јовановић 2002: 339).

Од свих србистичких и сербокroatистичких граматика само се у двје-ма новијим (Антонић 2005; Пипер–Клајн 2013) наводи да се „семантички субјекат“ може изразити и предлошко-падежним формама. При том је одређење значења „семантичког или логичког субјекта“ у тим граматикама битно друкчије у односу на сву досадашњу србистичку и/или сербокroatистичку граматичку традицију. У том одређењу *криџеријум морфолошке форме њредикаџа, криџеријум њрисусџва грамаџичког субјекџа и криџеријум синџаксичке функције џосџали су џоџџуно џрелеванџни*. Логички субјекат се тако не сматра комплементарним граматичком субјекту, него интерферентним и конкурентним с њим. Тако се већ у дефиницији истиче да „семантички субјекат (вршилац радње, носилац особине и сл.) може, али не мора бити у номинативу. Семантички субјекат назива се и логички субјекат. На пример, у реченици *Дечак џрчи* именица *дечак* представља и граматички и семантички субјекат. У реченици *Дечаку је хладно* именица у дативу *дечаку* представља семантички субјекат (‘дечак осећа хладноћу’), али не и граматички субјекат, којега и нема у тој реченици. У реченици која у административном стилу гласи *Решење је оверено од сџране надлежног органа* граматички субјекат је *решење*, али је семантички субјекат изражен конструкцијом *од сџране надлежног органа*“ (Пипер–Клајн 2013: 297). Овако одређење семантичког субјекта показује да се и не прави разлика између субјекатских падежа, и поред чињенице да је „номинатив субјекатски падеж јер запоседа функцију граматичког, односно синтаксичког субјекта, док су други падежи субјекатски, али се њихова ‘субјектност’ проверава углавном на основу могуће алтернатије управо са номинативом граматичког субјекта. Овим видом трансформационе провере жели се оверити да је реч о падежу дубинског или логичког субјекта, премда се у нашој традицији падежи логичког субјекта посебно издвајају на основу морфолошке форме“ (Алановић 2012а: 225).

Узимајући за једини критеријум могућност преобликовања неког падежног конституента реченице у номинатив, чак и уз измјену синтаксичког модела реченице и његове лексичке структуре, заступници таквог одређења „семантичког или логичког субјекта“ подвешће велики број предлошко-падежних конструкција под падеже „семантичког субјекта“, као нпр:

Сазнао сам/ чуо сам *ОД Пере* [→ *Пера* ми је рекао]; Сазнао је о томе *ПРЕКО/ПОСРЕДСТВОМ џелевизије* [→ *Телевизија* га је обавестила о томе]; Таква одлука владе изазвала је протест *КОД џоверилаца* [→ *Повериоци* су протестовали због такве одлуке владе]; Пошло је набоље *С његовим здрављем*.

[→ *Његово здравље* се побољшало]; Со се раствара у води [→ *Вода* раствара со]; У закону се регулишу та питања [→ *Закон* регулише та питања]; У *џој џричи* она налази поуку [→ По њој *џа џрича* нуди поуку]; У *срјском језику* има пет вокала [→ *Срјски језик* има пет вокала]; Разочарао се У *многу чему* [→ *Многу шџа* га је разочарало]; *НА горњем џримеру* се види како то изгледа [→ *Горњи џример* показује како то изгледа]; *НА џочейку* је роман досадан. [→ *Почейак* романа је досадан]; *НА нама* је да утврдимо садашњу ситуацију [→ *Ми* треба да утврдимо садашњу ситуацију] и сл. (Антонић 2005: 129–130, 238, 273–274); „*Код свих шџрајкача* глађу види се одлучност да истрају (*сви шџрајкачи глађу* показују одлучност да истрају)”; Закон је усвојен у *скујшџини* (*скујшџина* је усвојила закон’), Лед се топи *на сунцу* (*џојлоџа коју сџвара сунце* топи лед’); Петар је *за Миру* херој (*Мира* мисли да је Петар херој’) и др. (Пипер–Клајн 2013: 345, 366–367, 374).

Из наведених се примјера види да је ауторима за проглашење неке падежне конструкције „семантичким субјектом“ битно само то да се при било како проведеној трансформацији реченице зависна падежна конструкција преобликује у номинатив. Овакво одређење „семантичког субјекта“ показује, како је то готово еуфемистички закључио М. Алановић, да је у питању „пренаглашеност значаја синтаксичких трансформација“ (Алановић 2012а: 228). Друкчије речено, критеријум моделски неутемељене синтаксичке трансформације укинуо је важење критеријума морфолошког облика предиката, критеријума „реченица са блокираном позицијом субјекта“ (Вуковић 2002), критеријума синтаксичке функције, и критеријума морфолошко-синтаксичке диференцијације граматичког и логичког субјекта. И што је најгоре, у таквом је приступу „трансформационо овјерени субјекат“ именован термином са више него стогодишњом не само србистичком граматичком традицијом: термином *логички или семанџички субјекатџ*. Пошто тај термин има потпуно друкчије значење у синтакси реченичних чланова од оног што му га придаје савремена семантичка синтакса (в. нпр.: Буљан–Кучанда 2004), било је неопходно, посебно у граматичкој литератури, избјећи поистовјеђење термина двију критеријално готово искључујућих теорија у погледу одређења логичког или семантичког субјекта. Зато је при анализи семантичке структуре реченице, која освјетљава „семантичке релације које су израз односа између процеса и у њега укључених учесника“ (Алановић 2012а: 231) њене категорије неопходно именовати „незаузетим“ а прихватљивијим терминима, попут нпр. термина актаната (агенс, пацијенс, адресат, инструмент и сл.). За напријед наведене примјере „семантичког или логичког субјекта“ без сумње је кудикамо адекватнији, ако не и једино адекватан, термин *агенс* и *џсеудоагенс*, пошто би се његовом употребом избјегла синтаксичко-семантичка контрадикторност, који носи најмање двотеоријски „оптерећен“ термин *логички или семанџички субјекатџ*.

Потпуно је јасно да није могуће мијешати критеријуме двију теорија с потпуно различитим критеријумима одређења логичког или граматичког субјекта: теорије реченичних чланова с једне стране (строго морфосинтаксички утемељене на критеријуму (ин)конгруенције субјекта с предикатом), и семантичке синтаксе (утемељене прије свега на теорији „дубинских падежа“ као семантичких улога или функција). Међу тим „семантичким улогама“ најбитнији је агенс као „семантичка категорија за коју не постоји јединствен морфосинтаксички образац којим се формализује. Идентификација агенса представља резултат саодноса лексичких и категоријалних значења глагола и именица, што значи да се агенс може идентификовати на било којој синтаксичкој позицији, са изузетком предиката“ (Алановић 2007: 84). Такав критеријум идентификације семантичког или логичког субјекта „потврђује само да је граматички субјекат типичан структурни лик семантичког субјекта“ (Алановић 2007: 84).

Поређење тих двију теорија показује да је у теорији реченичних чланова логички субјекат јединица синтаксичког плана реченице, док је у семантичкој синтакси логички субјекат (као агенс) јединица семантичког плана реченице. А „синтаксичка и семантичка разина начелно су моделски у опису нужно разлучене. Правилима и јединицама једне разине не могу се описивати правила и јединице друге разине“ (Зника 2004: 243) што не значи да нема интерференције између синтаксе и семантике, будући да су „у граматичком субјекту неријетко обједињене двије функције: она граматичкога субјекта и она семантичкога агенса. Наиме, граматички субјект већином јест и семантички субјект, тј. вршитељ радње или агенс. Из тога се поклапања изводио опћенит закључак којим је дефиниран субјект као синтаксичка категорија, не водећи рачуна о томе је ли свака ријеч која се уврштава у функцију субјекта својим синтаксичким релевантним семантичким обиљежјима подобна да буде и семантички субјект, да буде агенс, кад попуњава мјесто граматичкога субјекта у реченици којему мјесто својим граматичким категоријама отвара предикат“ (Зника 2004: 243–244). А да граматички номинативни субјекат и агенс као семантички субјекат нису апсолутно компатибилне и еквивалентне категорије најбоље показује анализа значења које „покрива“ граматички или номинативни субјекат. Према наводима И. Антонић, „у зависности од инхерентне лексичке семантике глагола у предикату, појам у номинативу, семантички, може бити: 1) агенс – вршилац радње: живи, активни ентитет или природна самоактивна појава, 2) коагенса – један од два или више вршилаца исте радње, 3) псеудоагенса (‘лажни‘ агенс) – појам у функцији субјекта који је по својој природи такав да не може бити у правом смислу речи вршилац радње, или се појављује уз различите предикације које су по својој природи такве да се не остварују уз помоћ буквалног вршиоца радње; основна дефиниција псеудоагенса била би заправо негативна – псеудоагенса је сваки онај појам у номинативу у функцији граматичког субјекта који није

агенс“, и може бити у активним реченицама: а) перципијент, б) егзистент, в) посесор, г) посесум, д) диспонент, ђ) диспозитум, е) каузатор, ж) припадник класе, з) носилац стања/расположења/доживљаја, и) носилац особине, ј) бенефицијент (комодент), к) инкомодент, л) објект-резултант, љ) објект локализације, м) инструмент, н) објекат, који се у пасивним реченицама остварује као: а) реципијент/реципијенс, б) резултант, в) пацијент/пацијенс (Антонић 2007: 104–106). Презентовани „списак“ значења граматичког субјеката показује да се псеудоагенс реализује у петнаест значења у активној и три значења у пасивној реченици, а кад се тим значењима дода значење агенса и коагенса, онда је то укупно *двадесет* значења граматичког субјекта.

Због тога је потпуно логично да је „чисто семантички мотивисана интерпретација синтаксичких јединица недостатна, често и погрешна, јер, прво, нема потпуне кореспонденције између тзв. дубинских падежа и површинских функција“, на што упућује и чињеница да се „на пример, граматички субјекат појављује експонентом и логичког објекта, и логичког предиката, те других, условно говорећи, периферних логичких аргумената“, тако да је ту „реч о два аутономна језичка система“ (Алановић 2012: 152). А ако су у питању „два аутономна језичка система“, онда није могућ еклектизам у примјени њихових критеријума. Ти критеријуми морају бити хијерархизовани, па ако се проводи класификациона анализа синтаксичких чланова према њиховим морфосинтаксичким функцијама, онда критеријум „семантичких улога“ које ти чланови покривају може бити само поткласификациона. Из тога онда нужно проистиче да се „логички или семантички субјекат“ из морфосинтаксичке анализе граматичких чланова реченице не може нити смије мијешати (како је то урађено у граматицама Антонић 2005. и Пипер–Клајн 2013) са „логичким или семантичким субјектом“ као једном од „семантичких улога“ у оквиру семантичке синтаксе. То „мијешање“ у научним прилозима искључују методолошки разлози, а у стручним радовима и граматицама још и методички, будући да исти термин – какав је случај са „логичким или семантичким субјектом“ – не смије имати некореспондентна, међусобно искључујућа значења у истоме тексту.

Осим термина граматички и логички субјекат, појављује се још и термин *психолошки субјекат*. Тај термин Стевановић употребљава као синониман термину логички субјекат (Стевановић 1979: 73). Интересантно је, међутим, како и у ком значењу тај термин употребљава А. Белић (1931) у својим универзитетским предавањима из синтаксе. Говорећи о субјекту и предикату, Белић ће рећи да „има двојако посматрање факата у реченици: а) граматичко и б) психолошко. Посматрање граматичко је према обележеним у граматичким формама, функцијама језика. На пр. *nom*. је субјекат. Психолошко је посматрање према оном односу који међу претставама постоји у датом тренутку: *Данас је диван дан*. Псих. „данас“ грамат. *дан* – је *диван*“ (или) *Мени*

је добро. Псих. подмет – мени, је добро – прирок. Према томе се употребљавају граматичка средства различне врсте да се ипак да изрази психолошком субјекту или псих. предикату.

Према томе, имамо двојаку анализу језичких факата: психолошку, у коју улазе све погодбе под којима је извршено везивање представа, и граматичку, која показује како су комбинована граматичка средства. За нас је обавезна једино грамат. анализа; из псих. фактора само они који су добили израза у реченици. [...] *Према томе, треба увек строго наизглед да се у нашој анализи ове две јачке гледишта не помешају*“ (Белић 2000: 273–274).

Као што се види, за Белића је психолошки субјекат значењски неподударан ни са граматичким ни са логичким или семантичким субјектом, како оним из теорије реченичних чланова тако и оним из теорије „семантичких улога“. Психолошки субјекат је „оно о чему се говори (у изреци); *психолошки субјект* – предодба која се јавља као прва по реду у свијести и психолошкој значљивости усп. тема; нпр. *преводи* се текст; *У Загребу* је пролеће; тако се назива логички субјекат када се њиме жели нагласити управо ток мисли казиваоца; *исходиште* изреке (х психолошки предикат х језгра изреке)“ (Симеон 1969: 540).

Психолошки субјекат и психолошки предикат јесу управо оно што изворно подразумевају, како то Катичић доказује, грчки термини *хипокејменон* (*hypokeimenon*) и *категоруменон* (*kategorumenon*). „*Kategorumenon* је“ – вели Катичић – „дио реченице којим се што приопћује, казује нешто ново што се није знало од прије. Ако је *hypokeimenon* темељ реченице, *kategorumenon* је њезина надградња. Он садржи оно због чега се реченица изриче. Реченица се наиме не изриче због онога што је већ ту као познато полазиште (*hypokeimenon*) него због оног новог што се с тиме у вези казује (*kategorumenon*). Зато је *kategorumenon* битнији дио реченице. Њиме се казује што се у њој жели рећи [...] Та се два основна дијела реченице, како им већ имена кажу,“ – наглашава Катичић – „разликују по количини обавијести коју носе. Реченица се типично састоји од једнога дијела с мање и једнога с више обавијести. Обавијест је уклањање неизвјесности. Што је познатије и што се више очекује оно о чему се говори, то мање обавијести носи, и обратно. Дио реченице у којем се спомиње оно што је ту, пред нама, што је дано и задано, дакле већ познато, садржи свакако мање обавијести него други дио у којем се о томе што лежи пред нама казује нешто ново што још пред нама није. Очито је дакле да *hypokeimenon* носи мање обавијести него *kategorumenon*. Од два основна дијела реченице један (субјект) надовезује, а други (предикат) казује“ (Катичић 1971: 80–81). Само то нису, упозорава Катичић, граматички субјекат и предикат, него обавијесни субјекат и предикат. Не може – вели Катичић – „обоје и даље једноставно називати субјектом и предикатом. У овом смо се чланку помогли тако што смо старе термине субјект и предикат

почели разликовати придјевима *обавијесни* и *граматички*. То нам се овдје учинило најприкладнијим јер читатеља увијек опет изричито подсјећа на то о чему се при том разликовању заправо ради. Но то би тешко било прихватљиво као трајно рјешење јер је превише гломазно. Требаће се одлучити у којем ће се значењу употребљавати традиционални називи субјект и предикат. Чини ми се да је због континуитета опће граматичке наобразбе у основним и средњим школама згодније да се ти термини употребљавају за оно што смо овдје звали граматички субјект и граматички предикат. А за наш обавијесни субјект и обавијесни предикат требаће онда увести нове називе“ (Катичић 1971: 86). Катичић сматра да су за обавијесни субјекат и предикат – како би се укинула „гломазност назива“, а термини субјекат и предикат оставили само у значењу граматичког субјекта и предиката – „врло згодни термини *шема* и *рема*“ (Катичић 1971: 87, фуснота 2). И заиста, у теорији функционалне перспективе реченице или актуелног рашчлањивања реченице, „свака реченица на комуникативном плану може се подијелити само на два члана (елемента) – на *шему* и *рему*“, с тим да су „граматичко и актуално рашчлањивање (реченице) сасвим два различита плана анализе. Између елемената тих двију анализа нема никакве подударности. (Ако и дође до подударности, таква је подударност увијек случајна, јер је везана само за дати контекст.)“ (Ковачевић и др. 1991: 118).

Начин на који је направљена диференцијација значења термина „субјекат“ и „предикат“ у теорије реченичних чланова и теорији актуалног рашчлањивања реченице указује на пут разрјешења бисемичности термина „логички или семантички субјекат“ у синтакси реченичних чланова и синтакси „семантичких улога“. Термин „логички или семантички субјекат“ треба оставити теорији граматичке анализе реченице (синтакси реченичних чланова), а за семантичку анализу реченице, за именовање њених „семантичких улога“, треба узети једнозначне термине предикатских актаната, какви су агенс, пацијенс, експеријент и адресат, или пак Филморове термине дубинских падежа (Филмор 1968, 1971): *агенс*, *доживљивач*, *инструмент*, *стимулус*, *објекат*, *извор*, *циљ*, *мјесто* и *вријеме* (с тим да би требало, опет због подударности са граматиком реченичних чланова, избјећи термин „објекат“).

ЛИТЕРАТУРА

- Алановић 2007: Миливој Алановић, Функционално-граматички оквири падежне идентификације агенса, у: Јасмина Грковић-Мејдор и Слободан Павловић (ур.), *Синтаксичка исцртавања (дијахроно-синхрони план)*, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику, 84–101.
- Алановић 2012: Миливој Алановић, О комплементарности синтаксичких и семантичких јединица реченице, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, LV/1, 149–175.

- Алановић 2012а: Миливој Алановић, Субјекатски локатив: класификационе недоумице, *Филолог* III/ 5, Бањалука, 224–233.
- Антонић 2005: Ивана Антонић, Синтакса и семантика падежа, у: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: њросџа реченица*, у редакцији Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска, 119–300.
- Антонић 2007: Ивана Антонић, Синтакса и семантика номинатива, у: Јасмина Грковић-Мејџор и Слободан Павловић (ур.), *Синтаксичка исџраживања (дијахроно-синхрони план)*, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику, 102–113.
- Аристотел 2008: Aristotel, *Analitika I–II. Kategorije. O izrazu*, prevod Slobodan U. Blagojević, Beograd: Paideia.
- Белић 2000 (¹1931): Александар Белић, Синтакса српскохрватског језика, *Универзитетска предавања из савременог српскохрватског језика. Библиографија радова*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 215–303.
- Бошковић 1864: Јован Бошковић, *Извод из српске грамаџике. IV део грамаџике: Синџакса*, Београд: Државна штампарија.
- Брабец – Храсте – Живковић ⁸1968 (¹1955): Ivan Brabec, Mate Hraste, Sreten Živković, *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Буљан–Кучанда 2004: Gabriјela Buljan i Dubravko Kučanda, Semantičke funkcije subjekta, teorija prototipova i metonimija, *Jezikoslovlje* V/1–2, 87–101.
- Вуковић 2002: Petar Vuković, Rečenice s blokiranom pozicijom subjekta u hrvatskome i češkome, *Suvremena lingvistika*, 53–54, 143–170.
- Даничић 1858: Ђуро Даничић, *Српска синџакса*, Део првиј, Београд: Државна штампарија.
- Зника 2004: Marija Znika, Semantička ograničenja u sintaksi, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30, 243–252.
- Катичић 1971: Radoslav Katičić, Subjekat i predikat, *Jezikoslovni ogledi*, Zagreb: Školska knjiga, 80–87.
- Ковачевић и др. 1991: Miloš Kovačević, Čedomir Rebić, Josip Baotić, Miloš Okuka, *Naš jezik za 3. razred srednjih škola*, Sarajevo: Svjetlost – Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ковачевић 2016: Милош Ковачевић, Конкурентност једног типа предлошког генитивног, акузативног, инструменталног и локативног логичког субјекта, у: Исидора Бјелаковић, Јасмина Дражић и Дејан Средојевић (ур.), *Теме језикословне у србисџици кроз дијахронологију и синхронију*, зборник у част проф. др Љиљани Суботић, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику, 305–326.
- Лалевић ¹¹1936: Илија Лалевић, *Синџакса српскохрватског језика за средње школе*, Београд: Штампарија Драг. Поповића.
- Лаловић 2014: Раде Лаловић, Логички субјекат у акузативу у школским граматицама, *Филолог* V/10, 105–110.
- Маретић ³1963 (¹1899): Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Маретић ¹⁰1928 (¹1899): Tomo Maretić, *Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole*, Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona.

- Маретић 1932: Tomo Maretić, Pregled srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII i XIX vijeka, *Rad JAZU*, knj. 243, 13–90.
- Новаковић 1894 (¹1879): Стојан Новаковић, *Српска грамаџика*, Београд: Државна штампарија.
- Пипер–Клајн 2013: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна грамаџика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Симеон 1969: Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I-II*, Zagreb: Školska knjiga.
- Симић–Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска синџакса I–II*, Београд: Филолошки факултет, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен – Никшић: Филозофски факултет, Јасен – Подгорица: Црногорски универзитет.
- Станојчић–Поповић ²1992 (¹1989): Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамаџика српског језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд – Нови Сад: Завод за издавање уџбеника и наставна средства.
- Стевановић ⁷1971 (¹1956): М(ихаило) Стевановић, *Грамаџика српскохрватског језика за гимназије*, Цетиње: Обод.
- Стевановић ³1979 (¹1969): Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамаџички сисџеми и књижевнојезичка норма) II Синџакса*, Београд: Научна књига.
- Траск 2005: Robert Lawrence Trask, *Temeljni lingvistički pojmovi*, s engleskog preveo Benedikt Perak, Zagreb: Školska knjiga.
- Филмор 1968: Charles J. Fillmore, The case for case, Bach, Emmon, Richard Harms, eds. *Universals in Linguistic Theory*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1–88.
- Филмор 1971: Charles J. Fillmore, Some problems for Case Grammar, in: *22nd Annual Round Table. Linguistics: Developments of the sixties – viewpoints of the seventies*, Washington: Georgetown University Press, 35–56.

Милош М. Ковачевич

К ВОПРОСУ О ТЕРМИНЕ СУБЪЕКАТ В СЕРБИСТИКЕ

Резюме

В работе проведен анализ использования термина *субјекат* ('субъект, подлежащее') в грамматической литературе, а также в научной литературе по сербистике и/или сербохорватистике, начиная с первых грамматик и до настоящего времени. Греческий термин *гипокейменон* (*hupokeimenon*) в латинском языке был переведен как *субъект* (*subiectum*). Этот латинский термин напрямую или через чешский язык-посредник в сербистике и/или сербохорватистике был переведен как *подмет* ('субъект, подлежащее'). В грамматиках XIX века термин *подмет* преобладает над термином *субјекат*, тогда как в грамматиках XX века полностью доминирует термин *субјекат*. В грамматической литературе по сербистике и/или сербохорватистике уже с начала XX века субъект в зависимости от формы высказывания разделялся на *грамматический*, выраженный именительным падежом, и *логический* или *семантический*, выраженный одним из косвенных падежей при глаголе-сказуемом в неличной форме.

В традиционной синтаксической теории членов предложения, а также в структуральном синтаксисе грамматический и логический (семантический) субъекты разграничивались

как несовместимые, т.к. грамматический субъект согласуется по форме со сказуемым, а логический (семантический) субъект – нет.

В теории функциональной перспективы предложения, или актуального членения предложения, был предложен другой подход к пониманию термина *субъект*. Субъектом считалось то, что в предложении дано, известно – для этого применялся термин *обязательный субъект*, однако сейчас данный термин полностью вытеснен общепринятым термином *тема*. Таким образом, в терминологии были полностью разделены *субъект* (*субъект, подлежащее*) как грамматический член предложения, и *тема* как известная (данная контекстуально) часть высказывания.

В работе показано, что проблема использования термина *субъект*, причем термина *семантический* или *логический субъект*, возникла из-за недопустимого в науке смешения критериев теории членов предложения и теории семантических ролей в предложении. В обеих теориях, однако без полного соответствия, встречается термин *семантический* или *логический субъект*. В качестве решения данной терминологической путаницы в работе предложено исключить термин *семантический* или *логический субъект*, ввиду его длительного традиционного употребления в значении главного члена предложения, из терминологической системы «семантических ролей» и вместо него в семантическом синтаксисе использовать исключительно термин *агенс*.

Ключевые слова: предложение, грамматический субъект, логический или семантический субъект, обязательный субъект, тема, члены предложения, семантические роли